

stelling, waarvan wij zijn uitgegaan, n.l. dat er alleen vrijheid voor den rechter bestaat, als de wet deze den rechter met zoovele woorden verleent, is onhoudbaar ²⁷⁾.

Een ruimte, die opzettelijk vrij gelaten is, onderscheidt zich als ruimte in niets van zulk een, die niet-opzettelijk, zeggen wij, onbewust, vrij gelaten is. In beide gevallen is er een ruimte, en in beide gevallen moet de rechter, naar onze opvatting, deze ruimte vullen. Het is onmogelijk den rechter zoo te binden, dat er geen vrijheid meer voor hem zou zijn. Het is niet mogelijk een norm technisch zóó te detailleeren, dat deze een toereikende maatstaf voor den rechter zou zijn. Aan iedere norm, aan ieder rechtsfeit, aan ieder rechtsgevolg kleeft iets onbepaalds; de vereischte bepaaldheid moet, hoewel de wet dat niet uitdrukkelijk zegt, door den rechter worden aangebracht ²⁸⁾. Natuurlijk moet deze machtiging niet gefingeerd worden, maar als iedere relevante rechtsinhoud in de wet kenbaar tot uitdrukking zijn gekomen.

Steeds en overal speelt derhalve het vrije oordeel van den rechter een rol. Maar daarom is dan ook een beslissing *krachtens* de wet mogelijk en ze houdt niet op *rechtelijke* beslissing te zijn, al zouden andere rechters een andere beslissing hebben gegeven.

We hebben gezien, dat de wet dan leemten heeft, als wij haar in verband brengen met een buitenrechtelijk, transcendent postulaat, hetzij der rechtsidee, hetzij der objectiviteit en Eindeutigheid. Dit is ook dan het geval, als we dit vraagstuk der leemten onafhankelijk van dat van recht en wet beschouwen. Ook dan, wanneer wij recht en wet vereenzelvigen, blijven objectieve en eindentige beslissingen een ideaal.

Wil men in dit geval van leemten blijven spreken, dan heeft men toch te bedenken, dat er een principieel verschil is tusschen deze tot hiertoe besproken leemten en die der derde, thans te behandelen, categorie. Dit klemte te meer, omdat omtrent deze beide soorten van leemten geen verschil van gevoelen meer bestaat en deze leemten daarom totaal ongeschikt zijn tot karakteriseering van den strijd om het dogma der leemteloosheid ²⁹⁾.

We spreken, in verband met het dogma der leemteloosheid, slechts dan van leemten, als het recht geen antwoord geeft op de vraag tot haar gericht of en zoo ja, welk rechtsgevolg aan een be-